

XORIJIY TIL TA'LIMIDA SHAXS MILLIY IDENTIFIKATSIYASINI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY-PEDAGOGIK ASOSLARI

Sodiqova Umida Abdumajitovna

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti doktoranti

+99891-083-50-00

e-mail: y.raxmatov@edu.uz

Annotatsiya: Mazkur tezisda xorijiy til ta'limi jarayonida shaxsning milliy identifikatsiyasini shakllantirish masalasi nazariy-pedagogik nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Globallashuv sharoitida madaniyatlararo muloqot kuchayib borayotgan bir paytda yosh avlodda milliy o'zlikni anglash, milliy qadriyatlarga hurmat ruhini tarbiyalash hamda ularni xorijiy til vositasida namoyon eta olish ko'nikmalarini shakllantirish dolzarb vazifa sifatida qaraladi. Tadqiqotda madaniyatlararo yondashuv, pedagogik yondashuv va shaxsga yo'naltirilgan ta'lim tamoyillari asosida xorijiy til darslarida milliy identifikatsiyani shakllantirishning pedagogik shart-sharoitlari ochib beriladi.

Kalit so'zlar: *milliy identifikatsiya, xorijiy til ta'limi, milliy o'zlik, madaniyatlararo muloqot, pedagogik yondashuv, globallashuv.*

Zamonaviy ta'lim tizimi globallashuv, axborot almashinuvi va madaniyatlararo muloqot sharoitida faoliyat yuritmoqda. Xorijiy tillarni o'rganish bugungi kunda ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Shu bilan birga, xorijiy til ta'limi jarayonida milliy o'zlikni saqlash va mustahkamlash masalasi alohida pedagogik ahamiyat kasb etadi.

Til – bu nafaqat kommunikativ vosita, balki millatning tarixiy xotirasi, madaniy tajribasi va qadriyatlar tizimini tasvirlovchi ijtimoiy hodisadir. Shuning uchun ham xorijiy tilni o'qitish jarayoni shaxsning milliy identifikatsiyasini susaytiruvchi emas, aksincha uni mustahkamlovchi omilga aylanishi zarur. Ayrim hollarda xorijiy til va madaniyatni o'rganish asnosida o'quvchilarda begona madaniyatga ortiqcha taqlid qilish, milliy qadriyatlarga nisbatan befarqlik holatlari kuzatilishi mumkin. Shu sababli xorijiy til ta'limi jarayoni faqatgina lingvistik bilim berish bilan cheklanmasdan, shaxsning milliy ongi, milliy g'ururi va madaniy o'zligini shakllantirishga xizmat qilishi lozim.

Mazkur tadqiqotning maqsadi – xorijiy til ta'limida shaxs milliy identifikatsiyasini shakllantirishning nazariy-pedagogik asoslarini aniqlash va ushbu jarayonni samarali tashkil etish yo'llarini belgilashdan iborat.

Milliy identifikatsiyaning nazariy talqini

Ilmiy adabiyotlarda "identifikatsiya" tushunchasi shaxsning muayyan ijtimoiy guruhga mansubligini anglash jarayoni sifatida keltiriladi. Milliy identifikatsiya esa shaxsning o'zini muayyan millat vakili sifatida his qilishi, uning tarixiy-madaniy merosini qabul qilishi va qadrlashi bilan bog'liq ko'p qirrali ijtimoiy-psixologik jarayondir, u tarixiy xotira, til, madaniyat, urf-odat, an'ana va qadriyatlar asosida shakllanadi. Shu bois umumta'lim maktabining yuqori sinflari, xususan 9-sinf bosqichi milliy identifikatsiyani rivojlantirish uchun ahamiyatli pedagogik davr hisoblanadi.

Xorijiy til ta'limining milliy identifikatsiyani shakllantirishdagi o'rni

Xorijiy til ta'limi ko'pincha boshqa madaniyatni o'rganish bilan bog'liq jarayon sifatida qaraladi. Biroq zamonaviy yondashuvlarga ko'ra, xorijiy tilni o'qitish madaniyatlararo

muloqotni ta'minlash bilan birga, o'z madaniyatini anglash va taqdim etish kompetensiyasini ham shakllantirishi lozim.

Agar o'quvchi o'z milliy qadriyatlarini yetarli darajada bilmasa, u xorijiy muloqot jarayonida o'z madaniyatini munosib namoyon eta olmaydi. Shu bois xorijiy til ta'limi jarayonida ikki tomonlama yo'nalish – "o'zini anglash" va "o'zga madaniyatni tushunish" tamoyili ustuvor ahamiyatga ega.

Milliy identifikatsiyani shakllantirishning nazariy-pedagogik asoslari:

1. Madaniyatlararo yondashuv

Madaniyatlararo yondashuv xorijiy tilni o'qitishda til va madaniyatning o'zaro uzviy bog'liqligini e'tirof etadi. Ushbu yondashuv asosida tashkil etilgan ta'lim jarayonida o'quvchilar o'z va o'zga madaniyatni taqqoslash orqali milliy o'zlikni chuqurroq anglaydilar. Qiyosiy tahlil jarayoni tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi hamda o'quvchilarda milliy qadriyatlarga ongli munosabatni shakllantiradi.

Masalan, ingliz tilida "family values" mavzusi o'tilganda o'zbek oilaviy an'analari bilan qiyosiy tahlil qilish o'quvchilarda milliy qadriyatlarni baholash ko'nikmasini shakllantiradi.

2. Aksiologik yondashuv

Aksiologik yondashuv ta'limni qadriyatlar tizimini shakllantirish vositasi sifatida izohlaydi. Xorijiy til darslarida milliy va umuminsoniy qadriyatlarni uyg'unlashtirish orqali o'quvchilarda axloqiy-me'yoriy vaziyatlar shakllantiriladi.

Masalan, milliy tarix, madaniy meros, urf-odatlar haqidagi mavzularni xorijiy tilda o'rganish o'quvchilarda milliy g'urur hissini oshiradi va o'zligini anglash jarayonini kuchaytiradi.

3. Kompetensiyaviy yondashuv

Kompetensiyaviy yondashuv zamonaviy ta'limning metodologik asoslaridan biri bo'lib, bilim, ko'nikma va malakalarni kompleks tarzda shakllantirishni anglatadi. Xorijiy til ta'limida ayniqsa madaniyatlararo aloqa ko'nikmalari muhim o'rin tutadi. O'quvchi o'z madaniyatini bilmasa, uni boshqalarga tushuntira olmaydi. Shu bois xorijiy til darslarida o'z milliy madaniyatini yetkaza olish ko'nikmasi shakllantirilishi zarur.

Madaniyatlararo kompetensiya quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- o'z madaniyatini tushuntira olish;
- boshqa madaniyat vakillari bilan muloqotga kirisha olish;
- madaniyatlar orasidagi farqlarni hurmat qilish.

4. Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim tamoyili

Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv o'quvchini ta'lim jarayonining markaziga qo'yadi. Bunda o'quvchining shaxsiy tajribasi, ijtimoiy muhiti va milliy-madaniy qadriyatlarini bilishi hisobga olinadi. Milliy identifikatsiya tayyor shaklda berilmaydi, balki o'quvchining shaxsiy tajribasi, refleksiyasi va tanlovi orqali shakllanadi.

Mazkur yondashuv asosida tashkil etilgan darslarda o'quvchi o'z fikrini erkin ifoda etadi, milliy o'zligini anglaydi va o'z milliy identifikatsiyasini shakllantiradi.

Globallashuv sharoitida milliy identifikatsiya va xorijiy til ta'limi.

Globallashuv jarayoni madaniyatlar birlashishini kuchaytirgan bo'lsa-da, ba'zi holatlarda milliy qadriyatlarning susayishiga sabab bo'lishi mumkin. Shu sababli xorijiy til ta'limi ikki yo'nalishda olib borilishi lozim:

1. Ochiqlik va bag'rikenglikni rivojlantirish;
2. Milliy o'zlikni kuchaytirish.

Bu ikki omil o'zaro uyg'unlashganda, komil, raqobatbardosh va milliy g'ururga ega shaxs shakllanadi.

Xorijiy til ta'limining identifikatsion imkoniyatlari

Ilmiy tadqiqotlar xorijiy til o'rganish jarayoni shaxs identitetiga ikki xil ta'sir qilishini ko'rsatadi:

Assimilyativ ta'sir — chet madaniyatga ortiqcha berilish natijasida milliy o'zlikning zaiflashuvi.

Integrativ ta'sir — milliy o'zlikni chuqurroq anglash va uni global madaniyat bilan uyg'unlashtirish.

XULOSA

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, xorijiy til ta'limi shaxs milliy identifikatsiyasini shakllantirishda muhim pedagogik imkoniyatlarga ega. Mazkur jarayon madaniyatlararo, kompetensiyaviy va shaxsga yo'naltirilgan yondashuvlar asosida yo'lga qo'yilsa samarali natija beradi.

Xorijiy til ta'limida shaxs milliy identifikatsiyasini shakllantirish:

psixologik jihatdan — o'smirlik davridagi o'zlikni anglash jarayoniga;

pedagogik jihatdan — shaxsga yo'naltirilgan, qadriyatli va madaniyatlararo yondashuvlarga;

metodik jihatdan — milliy adabiyot va madaniy mazmun integratsiyasiga

bog'liq holda samarali amalga oshiriladi.

Shu bois mazkur muammo zamonaviy pedagogika uchun ilmiy yo'nalish bo'lib, u milliylik va globallik uyg'unligida barkamol shaxsni tarbiyalashga xizmat qiladi. Shunday qilib, xorijiy til ta'limi jarayoni nafaqat muloqot qobiliyatini rivojlantirishga, balki o'quvchilarda milliy o'zlikni mukammal shakllantirishga ham xizmat qilishi lozim. O'quvchi xorijiy til vositasida o'z milliy qadriyatlarini ifoda eta olsa, u globallashuv sharoitida o'z o'rnini topa oladigan, mustahkam milliy identifikatsiyaga ega shaxs sifatida shakllanadi. Globallashuv sharoitida milliy identifikatsiyani saqlash va rivojlantirish ta'lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri bo'lib qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Abdullayeva Q. Pedagogik aksiologiya asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020. – 156 b.
2. Byram M. Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence. – Clevedon: Multilingual Matters, 1997. – 124 p.
3. Hofstede G. Dimensionalizing cultures: The Hofstede model in context // *Online Readings in Psychology and Culture*. – 2011. – Vol. 2, №1. – P. 1–26.
4. Kramsch C. Context and Culture in Language Teaching. – Oxford: Oxford University Press, 1993. – 295 p.
5. Mahkamov U. Shaxsning milliy o'zligini shakllantirishning pedagogik asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2018. – 178 b.
6. Saidov A.X. Globallashuv sharoitida milliy identifikatsiya muammolari // *Pedagogika va psixologiya*. – 2019. – №3. – B. 45–52.